

Reviiriään vartioiva vanha sinipyrstökoiras *Tarsiger cyanurus* on uljas näky. Kuva: JARI PELTOMÄKI

Sinipyrstön 60 vuotta Suomessa – rariteetista ilmentäjälajiksi

Ari Rajasärkkä

Sinipyrstö *Tarsiger cyanurus* on yksi mielenkiintoisimmista ja salaperäisimmistä lintulajeistamme. Vanhastaan lajin on tiedetty asustavan Siperian metsissä. Yhtenäinen levinneisyysalue on perinteisesti mielletty ulottuvan Tyynenmeren rannoilta vain hiukan Uralin länsipuolelle (esim. Cramp 1988). 1930-luvulta lähtien sinipyrstöjä on kuitenkin tavattu entistä runsaammin yhä lännempänä, ja nykyisin voidaan perustellusti väittää, että lajin yhtenäinen levinneisyysalue ulottuu vähintään itäiseen Suomeen, ehkäpä jopa Suomen Lapin halki Ruotsin pohjoisosiin (Rajasärkkä 1999).

Tätä ja aiemmin laatimiani sinipyrstökatsauksia (esim. Rajasärkkä 1996, 1998, 2004) varten olen pyrkinyt keräämään tiedot kaikista Suomessa ja muuallakin Euroopassa lajin perinteisen levinneisyysalueen ulkopuolella tehdyistä sinipyrstöhavainnoista mahdollisimman kattavasti. Lähteinä olen käyttänyt

monia erilaisia tietoja. Etenkin vanhojen havaintojen suhteen tärkeimpänä lähteenä on ollut julkaistu tieto, mutta olen myös käynyt läpi erilaisia arkistoja kuten Einari Merikallion arkisto Oulun yliopistossa sekä Suomen ensimmäisen lintuatlaksen alkuperäinen havaintoaineisto Helsingin yliopistossa. Eri lintuyhdistysten, etenkin Pohjois-Pohjanmaan Lintutieteellisen Yhdistyksen, havaintoarkistot ovat olleet merkittävä tiedon lähde. Viimeisten parin vuosikymmenen havaintoja olen kerännyt Bongariliiton Lintutiedotuksen nykyisistä ja vanhemmistakin harvinaisuus-havaintojen tallennusjärjestelmistä.

Tuoreimpien havaintojen tärkein lähde on ollut BirdLife Suomen ylläpitämä Tiira-järjestelmä, johon mahdollisesti salattuinaakin tallennettujen havaintojen käyttöoikeuden olen saanut eri lintuyhdistyksiltä. Unohtaa ei sovi myöskään käynnissä olevan Suomen kolmannen lintuatlaksen havaintoaineistoa,

joka on myös ollut käytettävissäni. Em. lähteiden lisäksi olen saanut runsaasti sinipyrstöhavaintoja suoraan maastossa liikkuneilta ornitologeilta, joiden havainnot syystä tai toisesta eivät ainakaan toistaiseksi ole tallentuneet erilaisiin havaintojärjestelmiin. Ulkomaisten havaintojen lähteinä ovat olleet julkaistut katsaukset ja tiedonannot sekä erilaiset lintuhavaintoihin liittyvät internet-sivustot, joista erityisen maininnan ansaitsee ansiokas suomalainen sinipyrstön tieteellistä nimeä käyttöönsä lainannut www.tarsiger.com.

Ensihavainnon jälkeinen nousukausi

Suomen ensimmäinen sinipyrstöhavainto tehtiin Kuopiossa 4.7.1949, jolloin lehtori Toivo Sovinen löysi laulavan koiraan Kallaveden Tervonsaarelta. Lintu oli paikalla

vajaan viikon, mutta lajin määräytyä tehtiin lopullisesti vasta myöhemmin, koska senaikaan Suomessa käytössä ollut lintukirjallisuus ei tuntenut lajia lainkaan. Ensihavainnosta ja seuraavina kesinä muutamalta itäisen Suomen paikkakunnalta löydetyistä linnuista laati Toivo-lehtorin veljenpoika Matti perusteellisen tiedonannon (Sovinen 1952a), joka lähes sellaisenaan julkaistiin saman tien myös englannin kielellä (Sovinen 1952b). Matti oli päässyt henkilökohtaisesti tutustumaan lajiin yhdessä veljensä Pekan kanssa kesinä 1950 ja 1951 Itä-Suomeen suuntautuneiden maastotöiden yhteydessä. Sovisen veljekset löysivät 14.6.1951 sinipyrstön myös Kuusamosta sittemmin maailmankuuluksi sinipyrstöpaikaksi muodostuneelta Valtavaaralta.

Ennen suomalaisia löytöjä sinipyrstö oli tavattu Euroopassa kaikkein itäisimmän kolkkan ulkopuolella vain muutaman kerran. Marraskuun lopulla 1879 Italian Pisassa havaittiin naaraksi määritetty lintu (Giglioli 1907). Syyskuussa 1903 Englannin Lincolnshiressä nähtiin vanha koiras (Anon. 1954, Dymond ym. 1989). Kuolan niemimaalla ammuttiin pariskunta ja maastopoikanen vain noin sadan kilometrin päässä Suomen rajasta itään elokuun loppupuoliskolla 1937 (Maltsevskij 1947). Tämän läntisen Euroopan ensimmäisen varmistetun pesinnän lisäksi on varhaisia pesintähavaintoja myös Arkangelin lähistöltä, jossa sinipyrstöjä tavattiin useamminkin vuodesta 1938 alkaen (Dementjev ym. 1954, Dementiev & Gladkov 1968). Tarkkoja havaintotietoja tai lukumääriä tuosta Arkangelin invaasiosta ei kuitenkaan ole julkaistu ainakaan kovin laajalevikkisillä foorumeilla. Sen sijaan kevät- ja syysmuuton ajoittumisen ääriarajat sekä poikasten pesästä lähdön päivämääriä vaihteluvälit Dementjev ym. (1954) ilmoittavat tarkasti, mikä viittaa vahvasti siihen, että sinipyrstö on ollut 1930-luvun lopulla yleinen Vienanmeren itärannan metsissä.

Skotlannin koillispuolella sijaitsevilla Shetlannin saarilla löydettiin nuori lintu lokakuussa 1947 (Bruce 1948). Myöhemmin on tullut tietoon lisäksi yksi melko varmalta tuntuva suomalaisten sotilaiden sota-aikaan tekemä alkusyksyinen havainto Vienan Karjalan Jyvälahdesta (Kallio 1990). Tämän havainnon tarkka vuosi ei ole tiedossa, mutta 1942 lienee hyvä arvas.

Sinipyrstön suomalaisten alkuvuosien havainnoista julkaistiin Sovisen (1952a, b) tiedonantojen lisäksi myös muita katsauksia (Helminen 1958, 1962, 1963, Antikainen 1965) sekä tiedonantoja yksittäisistä havainnoista (mm. Seppänen 1953, Casén 1959).

1950-luvun löydetty reviiirmäärät vaihtelivat yhdestä kymmeneen huippuvuoden ollessa ainakin löytöjen valossa 1954. Reviiirejä löydettiin kaikkiaan 13 paikkakunnalta. Havainnot painottuivat Itä-Suomeen, mutta muutama reviiiri löydettiin hyvinkin lännestä kuten Rovaniemen silloisen maalaiskunnan Pysävaaralta, nykyisen Oulun Sanginjoelta sekä Keski-Suomesta Konnevedeltä, Viitasaarelta ja Saarijärveltä. Kevätmuuttajia nähtiin Porvoo Söderskärillä 28.5.1952 (Helminen 1958) ja nykyisin Hämeenlinnaan kuuluvasa Tuuloksessa 12.5.1956 (Valkeila 1963). Nastolan julkaistua sinipyrstöhavaintoa kesäkuulta 1952 (Hohtakari 1952) ei ole kelpuutettu lajin alkuaikojen havaintokoosteisiin. Lyhyeen tiedonantoon kirjattu linnun laulun kuvaus ei kovin hyvin täsmää sinipyrstön laulun kanssa, eikä nähtyjä tuntomerkkejä esitetä lainkaan. Laulutapa ja –paikkakaan eivät ole sinipyrstölle tyypillisiä, joten Nastolan havainto jää epävarmaksi, eikä kuvaus sulje pois esim. mustaleppälintua.

Muualla läntisellä palearktisella alueella ”perinteisen” levinneisyysalueensa ulkopuolella sinipyrstö tavattiin 1950-luvulla noin kuudesti. Yksi havainnoista koski pesintää Vienanmeren koillisrannikolla Mesen-joen suistossa vuonna 1956 (Glutz & Bauer 1988) muiden ollessa eri puolilla Eurooppaa ja Välimeren itärannikkoa havaittuja syksyisiä lintuja. Lokakuussa 1956 Euroopassa tavattiin tuohon aikaan ennätyselliset kaksi syyslintua, toinen Saksassa Pohjanmeren Mellum-nimisellä saarella (Dohle ym. 1957) ja toinen Englannin etelärannikolla Kentissä (Harle 1958).

1950-luvulla lintuhavainnoinnin tehokkuus oli vain murto-osa nykyisestä erilaisilla korkealaatuisilla havainnointi- ja tiedonvälityslaitteilla varustetun harrastajajoukon tehokkuudesta. Kourallinen ihmisiä kulki vanhanaikaisten kiikareiden kanssa harrastamassa lintuja, eikä isänmaamme äidinkasvoja tuolloin vielä runsaana verhonneeseen metsäpeitteeseen suuntautunut paljoakaan ornitologista aktiviteettia. Tuon huomioden 1950-luvun sinipyrstöhavaintojen määrää voidaan pitää hyvinkin korkeana. Todellinen 1950-luvun kantamme on varmasti ollut huomattavasti suurempi kuin pelkät havaintomäärät. Vuosikymmen lopulla ”kaikkien suomalaisten linnuston linjalaskijoiden isoisä” Einari Merikallio (1958) esitti ensimmäiseksi, tosin varsinaisiin laskentoihin perustumattomaksi Suomen sinipyrstöjen karkeaksi kannanarvioksi 500 paria – hyvin samaa suuruusluokkaa olevan luvun kuin tuoreemmatkin laskentoihin perustuvat arvot!

Havaintojen alueellinen ja ajallinen jakautuma oli jo 1950-luvulla hyvin samankaltainen kuin nykyisin. Reviiirit löytyivät etupäässä Itä- ja Pohjois-Suomen luonnontilaisista metsistä, joiden pinta-ala viime vuosisadan puolivälissä oli moninkertainen nykyiseen verrattuna – sinipyrstön mielielinympäristöä oli Suomessa vielä yllin kyllin. Myöhemmillä vuosikymmenillä sinipyrstöbongareiden retkikohteina tutuiksi tulleet paikat kuten Kuusamon Valtavaara, Kuhmon Jauhovaara, Pelkosenniemen Pyhätunturi ja Saarijärven Pyhä-Häkki olivat heti alusta pitäen sinipyrstön suosimia metsäalueita. Pieni joukko reviiirejä löytyi suomalaisen levinneisyyden ydinalueen länsipuolisista pirstoutuneemista metsistä. Myös muuonakaiset muuttamat eurooppalaishavainnot noudattivat jo 1950-luvulla nykyisenkaltaista kaavaa. Suomessa havaittiin joitakin kevätmuuttajia ja muualla Euroopassa syksyisiä lintuja.

Suomen ohella muualta pohjoiselta havumetsävyöhykkeeltä ei juurikaan löydetty reviiirejä, vaikka Venäjän metsissä sinipyrstöjä on täytyntä olla jo 1950-luvulla moninkertainen määrä meidän metsiimme verrattuna. Venäjän taigalla liikkui lintuja havainnoivia henkilöitä tuolloin – kuten nykyäänkin – huomattavan vähän. Itänaapurimme metsistä sinipyrstön löytyminen on aina ollut hyvin sattumanvaraista. Venäläisornitologeilla oli kuitenkin jo 1930- ja 1940-luvuilla tuntuma siitä, että sinipyrstö oli ennen 1950-lukua maan luoteisosien havumetsissä huomattavasti yleisempi lintu, kuin mitä pelkät havainnot osoittivat (esim. Maltsevskij & Pukinskij 1983).

1960-luvun kurjuudesta 1970-luvun säihkeeseen

Lupaavan ensimmäisen vuosikymmenen jälkeen suomalaisten sinipyrstöhavaintojen määrä romahti. Hippivuosikymmenen alku sujui Suomessa täydellisen sinipyrstöttömissä merkeissä. Havaintoja ei kertynyt neljään vuoteen ollenkaan ja nollavuosien jälkeenkin löydettyjen reviiirien määrä jäi useana vuotena vain yhteen. Vasta vuonna 1968 pitkästä aikaa löydettiin useampi reviiiri, mutta silloinkin niiden määräksi jäi vain kaksi – molemmat Kuusamon Valtavaaralta (Helo & Mikkola 1972). 1970-luvun sinipyrstöhuipun ensimmäinen runsas vuosi oli oikeastaan jo 1969, jolloin vuosikymmenen odottelun jälkeen vihdoinkin löydettiin peräti viisi reviiiriä – ja kaikki Valtavaaralta.

Todellisuudessa 1960-luku ei varmaankaan ollut sinipyrstölle aivan niin synkkä vuosikymmen, kuin mitä Suomesta löydet-

tyjen reviirien määrän perusteella voitaisiin olettaa. Tuon ajan pieni suomalaisten ornitologien joukko ei ehkä liikkunut sopivissa metsissä tarpeeksi paljon. Bongaus ja vuodenpinnat olivat 1960-luvulla vielä lähes tuntemattomia käsitteitä, eikä kenenkään tarvinnut pakkomielteisesti ruksata sinipyrstöjä vuosittain havaintovihkoihinsa.

Vain satakunta kilometriä itään Suomen itäisimmästä pisteestä Venäjän Karjalassa, Kivatsun luonnonpuistossa löydettiin useita sinipyrstöreviireitä suomalaisittain heikkoina vuosina ja siellä varmistettiin pesintäkin syyskuun alussa 1966 pyydystetyn vielä pyyntihetkellä lähes poikaspukuisen linnun muodossa (Zimin 1993). Sinipyrstöjä siis oli venäläisittäin suorastaan runsaasti heti maamme rajojen itäpuolella. Miksikäs ei siis meilläkin? Todellinen sinipyrstökantamme oli luultavasti pienempi kuin 1950-luvulla, mutta täydellisiä nollavuotia Suomessa tuskin oli lainkaan.

Muutonaikaisten havaintojen määränkin perusteella sinipyrstön aallonpohja ajoittui 1960-luvun alkupuoliskolle. Vuosina 1960–1964 sinipyrstö havaittiin koko Euroopassa syysmuutolla vain kaksi kertaa, eikä kevätmuuttohavaintoja tullut lainkaan. Lopulta 5.6.1965 tavattiin kevätmuuttava sinipyrstö Heinolassa (Ikkonen 1975) ja loppuvuosisikymmenen aikaan Suomessa havaittiin vielä kaksi kevätmuuttajaa lisää. Suomen ensimmäinen syysmuuttohavainto tehtiin Luvian Säpissä 14.9.1967 (Kalinainen & Laine 1968). Muualla Euroopassa sekä Välimeren itärannoilla syysinipyrstöjä tavattiin yhteensä kuusi, joista kolme vuonna 1967. Säpin lintu mukaan lukien tuon syksyn kokonaissaldo oli siten noihin aikoihin suorastaan huikeat neljä havaintoa. 1960-luvun syksyisiin lintuihin sisältyy myös Ruotsin ensimmäinen sinipyrstö, joka vietti vuoden 1965 viimeisiä päiviä Skånessa (Alerstam 1974). Norjan ensihavainto kirjattiin pohjoisesta Varangin niemimaan etelärannalla sijaitsevasta Vadsöstä eli suomalaisittain Vesisaaresta 31.5.1969 (Haftorn 1971, Wikan & Frantzen 1984).

Vaikka 1970-luku olikin sinipyrstöjen suhteen mitä parhain vuosikymmen, jäi Suomesta löydettyjen reviirien määrä kahtena ensimmäisenä vuotena vaatimattomaksi. Vähäisestä reviirimäärästä huolimatta kesällä 1971 varmistettiin maamme ensimmäinen pesintä Kuusamon Valtavaaralta (Skoog 1973), missä pesintä todistettiin myös vuonna 1973 (Rajasärkkä 1996). 1960–1970-lukujen vaihteen sinipyrstöhistoriaa ovat Pekka Helo ja Heimo Mikkola käsitelleet katsauksissaan (Helo & Mikkola 1972, Mikkola 1973a, b). Heitä siteeraten ”vuonna 1972

Sinipyrstön pesimäympäristöä Paljakan luonnonpuistossa. Kuva: ARI RAJASÄRKKÄ

sinipyrstöjä tuntui olevaan kaikkialla Kuusamossa”. Tuona huippuvuonna Suomesta löydettiin yli 20 reviiriä, mitä voidaan pitää erittäin korkeana lukuna, kun sen suhteuttaa 1970-luvun alun ornitologiseen aktiviteettiin. Huipun jälkeen reviirimäärät vähitellen hiipuivat vuosikymmenen loppua kohden.

1970-luvun sinipyrstöbuumi poiki reviirilöytöjä myös naapurimaitemme metsistä. Länsinaapurimme ensimmäinen reviiri löydettiin Akksesta Ruotsin Lapista heinäkuussa 1973 (Svensson 1974). Norjan ensimmäinen – ja toistaiseksi ainoa – varmistettu reviiri havaittiin elokuussa 1977 Itä-Ruujassa Övre Pasvikin kansallispuistossa Suomen ja Venäjän rajojen tuntumasta (Behmann 1979). Myös silloinen Neuvosto-Viro sai ensimmäisen reviirinsä maan keskiosan Kiidjärveltä kesällä 1977 (Rootsmäe 1981). Nykyisen Venäjän alueella Leningradin oblastissa varmistettiin sinipyrstön pesintä 1977 hautomalaikullisen naaraan pyydystämällä (Maltsevskij & Pukinskij 1983). Suomalaisen lintuatlaskartoituksen ohjeiden mukaisesti (esim. Väisänen ym. 1998) hautomalaikullinen lintu tulkittaisiin meillä kuitenkin vain todennäköiseksi pesinnäksi.

Suomen erikoislaatuisuus muuhun Eurooppaan verrattuna kevät- ja syysinipyrstöjen lukumääräsuhteissa vakiintui 1970-luvulla. Kun muualla muuttosinipyrstöt painottuvat syksyisiin lintuihin, meillä keväisiä sinipyrstöjä tavataan moninkertaisesti syksyisiä enemmän. 1970-luvulla Suomessa tavattiin yhteensä 15 keväistä ja neljä syksyistä sinipyrstöä, kun muualla Euroopassa keväisten ja syksyisten lintujen suhde oli 6/13. Siikajo-

ella sijaitseva Tauvon lintuasema ansaitsee erityismaininnan keväisten sinipyrstöjen ”hot spotina”. Tällä Perämeren rannalla sijaitsevalla rengastusasemalla on tavattu vuosina 1971–2009 kaikkiaan 18 sinipyrstöä. Näistä 15 on keväisiä lintuja. Vain kerran on sinipyrstö onnistunut Tauvossa karkaamaan rengastajan hyppysistä ilman alumiinista jalan koristetta. Vähäiset 1970-luvun syysinipyrstömme ajoittuvat vuosikymmenen alun huipun vuosille 1971–1973.

1980-luvun taantuma

1970-luvun loppupuoliskolla alkanut sinipyrstöhavaintojen määrän väheneminen jatkui 1980-luvulla. Lajia pidettiin tuolloin jopa niin harvinaisena, että valtakunnallisia lintuharvinaisuuksia tarkastava, vuonna 1975 perustettu rareiteettikomitea otti sinipyrstön tarkastettavien lajien joukkoon, tosin alka-jaisiksi lisämaininnalla ”ei pesimäpaikoilla” (Hildén 1975). Vuodesta 1983 lähtien kaikki sinipyrstöhavainnot tulivat RK:n tarkistettaviksi (Mikkola 1982). Vasta vuoden 1997 alussa sinipyrstö vapautui valtakunnallisesta tarkastettavuudestaan (Lindroos 1997).

Tarkastusvaatimuksen vuoksi ”virallisten” sinipyrstöhavaintojen joukosta puuttuu jonkin verran havaintoja, joita havainnoijat eivät koskaan ole syystä tai toisesta toimittaneet komitean käsittelyyn. Myös RK:n ehdottoman tiukka linja pelkkien lauluhavaintojen hylkäämisessä pienensi virallisesti hyväksytyjen lintujen määrää suhteessa löydettyihin reviireihin. Etenkin 1990-luvun alkupuoliskon kasvaviin havaintomääriin komitean vai-

kutus oli melko suurikin. Tähän katsaukseen olen ottanut mukaan myös RK:n tarkastamattomia tai pelkkinä laulajina hylkäämiä havaintoja, joiden luotettavuuden olen itse arvioinut.

1980-luvun alkupuoliskolla Suomesta löydettiin vain yksittäisiä sinipyrstöreviirejä. Vuosi 1984 jäi maassamme jopa kokonaan sinipyrstöttömäksi. Tuon aallonpohjavuoden ainoaksi havainnoksi Euroopassa kirjattiin syysmuuttaja Shetlannin saarilla (Rogers ym. 1985). Euroopan niukoista sinipyrstömääristä huolimatta vuonna 1981 varmistettiin kuitenkin Viron ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa todistettu pesintä samalla paikalla Kiidjärvellä, jossa oli muutamaa vuotta aiemmin tehty Viron ensimmäinen sinipyrstöhavainto (Rootsmäe 1981). Vuosikymmenen alkupuoliskolla havaittiin koko Euroopassa vain kolme syys- ja kaksi kevätkuuttajaa, joista toinen Tauvon lintuasemalla 31.5.1981 (Mikkola 1982).

1980-luvun loppupuoliskolla alettiin vähitellen löytää hiukan enemmän sinipyrstöreviirejä. Tosin silloinkin vuotta 1987 lukuun ottamatta reviirejä löytyi vain 1–2 vuosittain. Vuosikymmenen reviiiriennätyksen kesänä 1987 löydettiin peräti kuusi laulajaa. Kevätmuuttajia tavattiin Euroopassa yhteensä kuusi ja syysmuuttajia kymmenen, joista kaksi Suomessa. Keväisistä linnuista kaksi löydettiin Itämeren länsirannan saarilta Ruotsista ja loput Suomesta.

1980-luvun aallonpohja on kaikilla mitareilla mitattuna selvästikin todellinen. Vankan todisteen sen puolesta tarjoaa myös metsähallituksen silloisen luonnon-

suojealueuimiston 1980-luvun alussa käynnistämät järjestelmälliset luonnonsojealueiden linnuston linjalaskennat. Alkuvuosista lähtien osa laskennoista suuntautui itäisen Suomen parhaisiin aarniometsiin. Sadoista 1980-luvulla lasketuista linjakilometreistä huolimatta aineiston ensimmäistä sinipyrstöä saatiin odottaa vuoteen 1990 saakka.

Sinipyrstöhanat aukeavat

Suomalaisen linjalaskentahistorian ensimmäinen sinipyrstö kirjattiin maastolomakkeelle vihdoin 7.6.1990 Kuhmon Elimyssalolla. Tuosta havainnosta alkoi sinipyrstön yhä jatkuva voittokulku suomaismetsissä. 1990-luvun sinipyrstöbuumista on laadittu useitakin katsauksia (mm. Rajasärkkä 1996, 1998, 1999). Vuonna 1990 Suomesta löydettyjen sinipyrstöreviirien määräksi saatiin 17. Liki 20 vuoden jälkeen varmistettiin pesintäkin ja paikkana oli jälleen kerran Valtavaara (Mäkelä 1993). Myös Venäjän Karjalasta löydettiin pitkästä aikaa reviiirilintu. Tällä kertaa havaintopaikkana oli Suomen rajassa kiinni oleva Kostamuksen luonnonpuisto (Zimin 1993). Suomen vanha reviiiriennätys vuodelta 1972 rikkoontui kuitenkin vasta kesällä 1997, jolloin maastamme löydettiin 44 sinipyrstöreviiriä. Vain kahtena 1990-luvun kesänä Suomesta löytyi alle kymmenen reviiriä suurimman määrän ollessa 48 reviiriä kesällä 1998. Pesintä todistettiin 1990-luvulla kahdesti: 1995 Pudasjärven Jaurakkavaaralla (Forsman ym. 1995) ja 1997 Kuusamon Viipuksessa (Rajasärkkä 1998).

Myös naapurimaistamme, etenkin Venäjän Karjalasta löydettiin reviirejä useina 1990-luvun vuosina. Karjalan sinipyrstöt olivat enimmäkseen suomalaisten löytämiä, mutta ainakin vuonna 1999 myös venäläisornitologit löysivät lintuja Karjalan itäisimmästä kolkasta Vodlajärven kansallispuistosta, jossa todistettiin useampi pesintäkin (Gromtsev ym. 2003). Myös Ruotsi sai oman ensipesintänsä vuonna 1996 Pajalan Naakajärvellä n. 20 km päässä Suomen rajasta. Paikalla oli useampia reviireitä, joista yhdellä varmistettiin pesintä. Pesimämetsästä 30 km lounaaseen sijaitsevalla Nuusujärvellä havaittiin lisäksi kaksi laulavaa koirasta (Patomella 1998).

Reviirimäärien kasvu ei kuitenkaan näkynyt kovin nopeasti muutonaikaisten, etenkin kevätmuuttajien havaintojen määrässä. 1990-luvun alkupuoliskolla Suomessa tavattiin yhteensä vain kolme kevät- ja neljä syysmuuttajaa. Muualla Euroopassa ei havaittu ainuttakaan keväistä lintua. Sinipyrstö vakiinnutti kuitenkin asemansa jokasyksyisenä eurooppalaisvieraana. Ainakin toistaiseksi viimeinen syksy, jolloin Euroopassa ei tavattu ainuttakaan sinipyrstöä, oli vuonna 1989. Aivan 1990-luvun alkuvuosina syysmuuttajien määrät jäivät kuitenkin vain 1–3 lintuun. Vuodesta 1993 lähtien syysmuuttajien määrät lopulta lähtivät selvään kasvuun. Syksyllä 1998 reilun neljännesvuosisadan takainen ennätys rikkoontui seitsemän syksyisen linnun muodossa ja seuraavana syksynä Euroopassa tavattiin vielä yksi sinipyrstö enemmän. Keväisten lintujen määrän kasvu alkoi vasta 1990-luvun loppupuoliskolla, jolloin Suomessa havaittiin yhteensä 16 kevätmuuttajaa huippuvuoden ollessa 1997 seitsemällä havainnolla. Muualla Euroopassa sinipyrstö säilyi 1990-luvullakin äärimmäisen harvinaisena kevätlintuna: koko vuosikymmenen aikana laji tavattiin keväällä vain kahdesti.

2000-luvulla sinipyrstöhavaintojen määrät ovat jatkaneet kasvuaan vuosikymmenen alun lievästä notkahduksesta huolimatta. Tuokin notkahdus on taantumanpoikanen vain verrattaessa uuden vuosituhaten alkuvuosia pelkästään vanhan milleniumin aivan viimeisiin vuosiin. Vuosina 2000–2004 löydettyjen suomalaisreviirien määrät vaihtelivat välillä 17–35, mikä on moninkertainen aiemmilta vuosikymmeniltä totuttuihin määriin verrattuna. Pesintä on varmistettu Suomessa vuosittain koko 2000-luvun ajan. Vuosikymmenen alkupuoliskolla uusiksi sinipyrstön pesimäpaikoiksi varmistuivat Losonvaara Sotkamossa, Elimyssalo ja Laamasenvaara Kuhmossa sekä livaara Kuusamossa.

Juuri pesästä lähtenyt sinipyrstön poikanen muistuttaa suuresti punarintaa. Kuva: TEPPO HELO

Taulukko 1. Kesän 2009 sinipyrstöreviirien määrät kunnittain ja lintuyhdistyksittäin.

Table 1. Numbers of Red-flanked Bluetail territories found in 2009 in Finnish municipalities and regions of local ornithological societies (KLY = Kainuu, Kuikka = Northern Savo, Kuusamon LK = Kuusamo, LLY = Lapland, PKLTY = Northern Karelia, PPLY = Northern Ostrobothnia).

Kunta Municipality	Yhdistys Local ornit. soc.	Reviirejä Territories	Pesintöjä Breedings
Hyrnsalmi	KLY	41	5
Kajaani	KLY	1	
Kuhmo	KLY	27	1
Paltamo	KLY	3	1
Puolanka	KLY	81	10
Ristijärvi	KLY	1	
Sotkamo	KLY	56	6
Suomussalmi	KLY	16	1
KLY yhteensä / subtotal		226	24
Kuopio	Kuikka	1	
Rautavaara	Kuikka	2	
Kuikka yhteensä / subtotal		3	
Kuusamo	Kuusamon LK	49	2
Inari	LLY	1	
Kolari	LLY	1	

Kunta Municipality	Yhdistys Local ornit. soc.	Reviirejä Territories	Pesintöjä Breedings
Pelkosenniemi	LLY	1	
Pello	LLY	1	
Posio	LLY	2	
Rovaniemi	LLY	6	
Salla	LLY	1	
LLY yhteensä / subtotal		13	
Lieksa	PKLTY	12	3
Nurmes	PKLTY	4	
Valtimo	PKLTY	4	1
PKLTY yhteensä / subtotal		20	4
Pudasjärvi	PPLY	24	1
Pyhäntä	PPLY	4	
Taivalkoski	PPLY	42	2
PPLY yhteensä / subtotal		70	3
Yhteensä / Total		381	33

Lisäksi Joensuussa sijaitsevan Höytiäisen lintuaseman lähiseudulta varmistui pesintä, kun poikaspukuinen sinipyrstö rengastettiin aseman normaalin verkkopyynnin yhteydessä perjantaina 13.8.2004 (Huttunen ym. 2004).

Eurooppalaisten syyshavaintojen määrät kasvoivat hieman 2000-luvun alussa. Vuosikymmenen alkupuoliskon huippuvuosi oli 2001 yhteensä 12 syyshavainnolla. Kevät-havainnot jäivät tasaisen vaatimattomiin 1–3 lintuun. 2000-luvun havainnoista ei ole tehty kokonaisvaltaisia Suomen ja Euroopan sinipyrstökatsauksia ennen tätä artikkelia. Alueellisella tasolla vuosikymmenen alun koosteet ovat olemassa Pohjois-Karjalasta (Huttunen ym. 2004) ja Kainuusta (Rajasärkkä 2004). Jälkimmäinen käsittelee myös itärajan takaisen Vienan Karjalan tilannetta.

Juhlavuoden sininen ilotulitus!

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolisko olikin sitten valmistautumista sinipyrstön suomalaishistorian 60-vuotisjuhlisiin. Vuosittain löydetty reviirimäärät alkoivat liikkua sellaisissa suuruusluokissa, joista aiemmin ei kukaan uskonut haaveilevansa edes hurjimmassa unissaan. Vuonna 2005 jäätini "vain" 30 reviiriin, mutta 2006 rikkoutui jo 50 löydetyn reviirin haamuraja. Kesällä 2007 Suomesta löydettyjen reviirien määrän arvio (täsmällisestä reviirimäärästä ei enää tällaisessa suuruusluokassa voi puhua) oli peräti 87. Kun tähän lisätään Pohjois-Ruotsista löytyneet viitisen reviiriä, ylittää

Euroopasta löydettyjen reviirien määrä 90. Kesällä 2008 reviirimäärä jälleen hieman notkahti ollen 59. Varmistettujen pesintöjen määrät vaihtelivat vuosina 2005–2008 kolmesta (2006) kymmeneen (2007). Uusiksi pesintäkunniksi kirjautuivat Ilomantsi ja yllättävänkin eteläinen Punkaharju.

Syysmuuttajien määrässä reviirimäärän kasvu näkyy erittäin selvästi. Euroopassa tavattujen syysinipyrstöjen määrä kasvoi koko ajanjakson 2005–2008 vuoden 2005 kahdeksasta havainnosta vuoden 2008 jopa 43 lintuun. Suomessa syyshavaintojen määrät säilyivät muuten tyypillisen niukkoina, mutta 2008 löydettiin ennätykselliset kahdeksan lintua, joista yksi löytyi 28.9. jopa kotikaupunkini Oulun rannoilta. Kevätmuuttajamäärät ovat kuitenkin yhä säilyneet pieninä ja yllättäen Suomessa tavattujen syyslintujen määrät ovat olleet vuodesta 2006 lähtien suurempia kuin keväisten lintujen määrät. Vuosina 2005–2008 kevätmuuttajat ovatkin löytyneet lähempää ja etelämpää Euroopasta kuin Suomesta.

Utuna piirteinä eurooppalaisissa sinipyrstöhavainnoissa on tammikuisten, jopa helmikuisten lintujen löytyminen sieltä täältä ympäri Eurooppaa. Olen kirjannut nämä "talvehtijat" tämän raportin tilastoihin syysmuuttajiksi, koska nämä linnut ovat leudontuvassa ilmastossa eräänlaisia syysmuutolla viivyttelijöitä. Talvehtimisalueiltaan kohti pesimäseutuja saapuviksi kevätmuuttajiksi näitä lintuja ei ole mielekästä kirjata. Toistaiseksi talvihavaintojen määrä on ollut niin vähäinen, ettei erillistä talvehtivien lintujen määrää ole tarpeen erotella syysmuuttajis-

ta. Talvihavaintojen lisääntyminen kuitenkin vahvistaa aiempaa käsitystä siitä, että läntisen sinipyrstökannan kasvu voi olla syytä tai seurausta siitä, että laji vähitellen on löytänyt talvehtimisalueita Kaakkois-Aasiaa lähempää (Rajasärkkä 1996).

Todelliset sinipyrstön 60-vuotisjuhlat alkoivat 7.5.2009 siis hieman vajaa 2 kk ennen varsinaista merkkipäivää eli heinäkuun neljättä. Tuona päivänä laulavia sinipyrstöjä havaittiin sopivassa pesimäympäristössä neljällä paikalla Lieksassa, Sotkamossa ja Suomussalmella. Koskaan aiemmin ei suomalaisen sinipyrstövuo den aloitus ole ollut yhtä rysähtävä, eikä ensihavaintoja ole aikaisemmin tehty samana päivänä samantyyppisellä rintamalla, jolla ääripisteiden väliä on pohjois–etelä-suunnassa reilusti yli 200 km. Ensihavaintorysäyksen jälkeen uusien reviirilöytöjen tahti jatkui kiivaana. Omakin "vuodenpinnani" löytyi Kuhmoon suuntautuneen työmatkan yhteydessä 14.5., kun pysähdyn matkan varrella pakkopysähdyskeskelle Kuhmon Mieronahon kohdalla. Tämä Kinnussuon–Mustinsuon suojelualueella sijaitseva upea aarniometsä on ollut sinipyrstökartalla valkoinen täplä, vaikka joka ikinen kerta sopivaan vuodenaikaan ohi ajaessani olenkin pysähtynyt sen kohdalla ja soittanut sinipyrstöatrappia. Tällä kertaa musisointiini vastattiin! Lopulta paikalta löytyi kaksikin laulavaa koirasta.

Toukokuun puolivälin jälkeen itäisen Suomen vanhoissa metsissä käynnistyi melkoinen sininen ilotulitus. Sadan sinipyrstöreviirin haamuraja rikkoutui jo hyvissä ajoin ennen toukokuun päättymistä. Juhlapäivään

mennessä reviereitä ilmoitettiin löytyneeksi jo reilut 250 ja koko kesän saldoksi kertyi lähes uskomattomat n. 380 revieriä. Täsmäliseen summaan 381 on syytä suhtautua hiiven kriittisesti, koska parhailla paikoilla sinipyrrystörevierejä oli täysin mahdotonta pitää toisistaan erillään. Laulajia ja varoittelijoita kuului joka puolelta ja sinipyrryt liikkuvat pitkiäkin matkoja. Puolangan vaarojen lakiosissa sinipyrry tuntui heinäkuussa olevan selvästi yleisin lintu! Helon ja Mikkolan (1972) Kuusamon 1970-luvun alun sinipyrrystörunsaudesta esittämää lausahdusta mukaillen voi kesän 2009 tilannetta kuvata sanoin: ”sinipyrryjä tuntui olevan kaikkialla Kainuun vanhoissa metsissä”. Esimerkkinä tästä voi pitää yhtenä kesäkuun alun iltpäivänä tehtyä parin tunnin metsäautotieajelua Suomussalmen Sydänmaanaron vanhan metsän suojelualueella. Säännöllisin pysähdyksin ja auton kaiuttimista lyhyen atrapin soiton avulla löytyi pelkästään tieltä käsin viisi revieriä kolmesta eri lintuatlasruudusta! Myös pesintöjä varmistettiin eri puolella Itä-Suomea ennätysmäärä. Täsmällistä lukua todettujen pesintöjen määrästä on mahdoton sanoa, mutta jonkinlaisena hyvänä arvauksena voidaan pitää tilastomaani 33 pesintää. Kesän 2009 sinipyrrystöreviirit ja varmistetut pesinnät kunnittain ovat taulukossa 1.

Kevätmuuttajia tavattiin Suomessa vuonna 2009 kolme. Näiden lisäksi on tietoon tullut muutollaan havaittuja lintuja myös Venäjän puolelta: Vienanmeren keskeillä sijaitsevalla Solovetskin luostarisaarella rengastettiin kolme keväistä lintua (Ilya Panov, kirj.ilm.). Ennätyksellisen kesän jälkeen odotettavissa oli myös ennätysyysky Euroopassa. Ennustus kävikin toteen peräti 58 syksyllä havaitun linnun muodossa. Niistä seitsemän tavattiin Suomessa. Ensihavaintonsa sinipyrryöstä saivat niin Färsaret kuin Irlantikin. Irlannin lounaisimmassa kärjessä valokuvattu nuori sinipyrry on paitsi maailman läntisin havainto lajista niin myös kaikkien aikojen ensimmäinen eurooppalainen sinipyrryksen rengaslöytö. Valitettavasti valokuvista ei kuitenkaan selviä linnun tarkka rengastuspaikka ja -aika, koska renkaan koodi ja teksti näkyvät kuvissa huonosti. Poissulkemisen menetelmällä jäljelle on jäänyt muutama vaihtoehto. Todennäköisesti Irlannin lintu on yksi Englannissa rengastetuista kolmesta linnusta – tai sitten yksi Venäjällä Vienanmeren itärannoilla rengastetuista 18 (!) syksyisestä linnusta. Itärajamme toisella puolellakin 2009 oli siis poikkeuksellisen runsas sinipyrrystövuosi (Ilya Panov, kirj. ilm.).

Uhanalainen luonnonmetsän ilmentäjä

Runsastumisestaan huolimatta sinipyrry on säilynyt hyvin ehdottomana vanhojen luonnonmetsien havumetsien lintuna. Vuoden 1990 jälkeisistä revierien löytöpaikoista 80 % on ollut suojeltuja vanhoja metsiä. Huipuvuonna 2009 suojeltujen metsien osuus oli 70 % löytöpaikoista. Reviereinä laskettuna suojelualueiden osuus on näitä lukuja huomattavasti suurempi, koska parhailta suojelualueilta revierejä on saattanut löytyä jopa kymmeniä. Suojelualueiden ulkopuolisissa metsissä revierejä on yleensä ollut vain yksi tai korkeintaan muutama. Sinipyrry onkin kaikista suomalaisista lintulajeista paras vanhan luonnonmetsän ilmentälaji. Vain hyvin harvoin sen voi tavata revierillään ihmisen millään tavalla muuttamasta metsästä.

Isollakin vanhan metsän alueella sinipyrry on erittäin taitava löytämään ihmisisilmälle upeimmalta näyttävän aarniometsäkuvioiden. Esimerkiksi entisen Vuolijoen kunnan alueella sijaitsevalla Talaskankaan suojelualueella sinipyrrystöreviiri on löydetty kolmena vuonna, 2002, 2006 ja 2008, ja aina tismalleen samalta paikalta. Kahtena jälkimmäisenä havaintovuonna lintu on toki voinut olla sama yksilö, koska vuoden 2008 lintu oli siniselkäinen vanha koiras. Vuoden 2006 nuori 2-kv koiras oli kuitenkin varmuudella eri yksilö kuin vuoden 2002 lintu, koska kyseinen lintu ei ollut vuonna 2002 vielä syntynytäkään.

Elinpaikkavaatimustensa tiukkuudesta johtuen sinipyrryjä on ainakin teoriassa helppo löytää. Mistä tahansa metsästä lajia

ei kannata lähteä hakemaan, vaan etsiminen kannattaa suunnata jäljellä oleviin vanhoihin luonnonmetsien kaltaisiin metsiin. Laji suosii runsaslahopuisia, luonnonmetsäisiä kuusikoita, joissa on lehtipuuta sekapuuna. Vallitsevan latvuskerroksen yläpuolelle kohoavat aihkimännyt parantavat paikan sopivuutta samoin kuin jyrkän rinteiden tai kurun läheisyys. Muuta metsää rehevämät laikut ovat erityisesti sinipyrryksen suosiossa varsinkin, jos muut mainitut ominaisuudet täyttyvät rehevän paikan lähiympäristössä. Aiempien vuosien löytöpaikkoja kannattaa tarkastaa useamminkin sinipyrrystövuoden jälkeen.

Sinipyrryksen laulun ja muiden äänien soittaminen atrappina helpottaa lajin löytämistä. Tosin aina ei niistäkään ole apua. Jos lintu on syystä tai toisesta päättänyt olla hiljaa, niin silloin sitä ei saa ääneen millään. Aarniometsäistä vaaraa ei siten voi todistaa sinipyrrystöksi ainakaan yhdellä käynnillä. Sopivan näköisillä paikoilla kannattaa käydä kesän aikaan useamminkin, jos ensimmäisellä vierailulla ei vielä tärppääkään.

Sinipyrryksen muuttokausi kestää toukokuun alkupuolelta kesäkuun lopulle. Niinpä uusia saapujia on odotettavissa vielä juhannuksen jälkeenkin. Laulukausi jatkuu käytännössä koko heinäkuun ja saattaa laulajia kuulla vielä elokuussakin. Parasta pesintäkautta on heinä-elokuun Suomessa kuin Siperiasakin, missä poikaset lähtevät pesästä usein vasta elokuun puolivälissä (Grote 1934). Pesä- ja etenkin maastopoika-aikaan revierien löytäminen maastoon mukana kannettavan soittolaitteen kanssa on melko helppoa. Emot innostuvat varoittelemaan vieraan sinipyrryksen ääntä parhaimmillaan jopa satojen

Sinipyrryksen täysikokoinen maastopoikanen. Linnun väritys ei näy mustavalkokuvassa, mutta luonnonmetsän sininen väri paljastaa lajin helposti. Kuva: TEPPO HELO

Kuva 1. Sinipyrstön euroatlaskartta (50 km x 50 km ruudut) Pohjois-Euroopassa vuosilta 1937–2009. Neliö = varma, iso pallo = todennäköinen ja pieni pallo = mahdollinen pesintä. Yhtenäinen ja katkoviivalla on esitetty kaksi eri vaihtoehtoa yhtenäisen levinneisyysalueen länsirajaksi.

Fig. 1. Euroatlas map (grid size 50 km x 50 km) of Red-flanked Bluetail in Northern Europe in 1937–2009. Square = confirmed, big ball = probable and small ball = possible breeding. Continuous and broken lines indicate two alternatives of the western border of the continuous area of distribution.

metrien päästä. Käynnissä olevaa lintuatlasta silmälläpitäen varmistettuja tai vähintään todennäköisiä pesintöitä on helppo todentaa heinäkuun loppupuoliskolla ja elokuun alussa. Sinipyrstöretkeilyä ei siis kannata lopettaa vielä kesäkuuhun, mikä perinteisesti mielletään metsälintujen havainnoinnin kannalta parhaaksi vuodenaajaksi.

Sinipyrstön menneiden vuosikymmenien suomalaiset kannanarviot ovat vaihdelleet välillä 0–500 paria (esim. Merikallio 1958, Hyytiä ym. 1983, Koskimies 1989, Rajasärkkä 1995, 2004, Väisänen ym. 1998). Luonnonsuojelualueiden linjalaskentojen perusteella koko Suomen suojelualueverkon keskimääräinen sinipyrstökanta 2000-luvulla on 270–400 paria. Koska viidesosa havaintopaikoista on suojelualueiden ulkopuolella, voidaan koko maan keskikannaksi arvioida 340–500 paria. 2000-luvun revii-rimäärien vaihtelun perusteella arvioituna 2000-luvun kannanvaihtelun ääriarajat ovat olleet 80–2600 paria, mikä kannattaa pyöristää lukuihin 50–3000 paria.

Sinipyrstön atlasruutukarttojen perusteella voidaan sinipyrstön levinneisyysalueen todeta olevan Itä-Suomessa hyvin yhtenä-

sen. Kun ruutukokoa suurennetaan euroopalaisen lintuatlaksen (Hagemeijer & Blair 1997) mukaiseksi 50 km x 50 km -kokoiseksi, levinneisyysalueen yhtenäisyys korostuu entisestään (kuva 1). Lapin laajojen vanhojen metsien sinipyrstötilanne tunnetaan sen verran huonosti, että lähes yhtenäistä levinneisyysaluetta voisi laajentaa jatkumaan Pohjois-Suomen poikki Ruotsin Lappiin. Itäisen Suomen yhtenäisen levinneisyyskartan perusteella on helppo tehdä johtopäätös myös Venäjän puoleisen levinneisyysalueen piirtämiseksi yhtenäiseksi Suomen rajasta Uralille ja aina Tyynelle merelle saakka. Tällaisia karttoja on julkaistukin (Rajasärkkä 1996, 1999), mutta uusimmissakin lintukirjoissa (esim. Svensson ym. 2010) sinipyrstön läntinen levinneisyys on yhä esitetty perusteettomasti erittäin laikukkaaksi.

Tuorein suomalainen uhanalaisluokitus (Rassi ym. 2001) listaa sinipyrstön vaarantuneeksi lajiksi kannan pienuuden vuoksi. Parhailaan käynnissä olevan uuden uhanalaisarvioinnin ohjeiden (Mannerkoski & Rytteri 2007) perusteella pienen populaatiokoon perusteella vaarantuneeksi tulkitaan laji, jonka populaatiossa on alle 1000 lisääntymiskykyistä yksilöä. Lintujen tapauksessa tämä tarkoittaa 500 parin raja-arvoa. Koska sinipyrstön nykyisen kannanarvion yläraja on tätä selvästi korkeampi, voitaisiin laji teoriassa siirtää pois vaarantuneiden joukosta. Koska tällaisia päätöksiä ei kuitenkaan pidä tehdä yhden tai edes muutaman vuoden tilanteen perusteella, on sinipyrstön uhanalaisluokka syytä säilyttää vaarantuneena varsinkin, kun lajin kannan alin arvio 2000-luvulla on ollut vain 50 paria. Mikäli kannan kehitys jatkuu suotuisana ja kanta

vakiintuu yli 500 parin kokoiseksi, voidaan uhanalaisluokan muutosta harkita seuraavassa, n. 10 vuoden kuluttua valmistuvaksi suunnitellussa tarkastelussa.

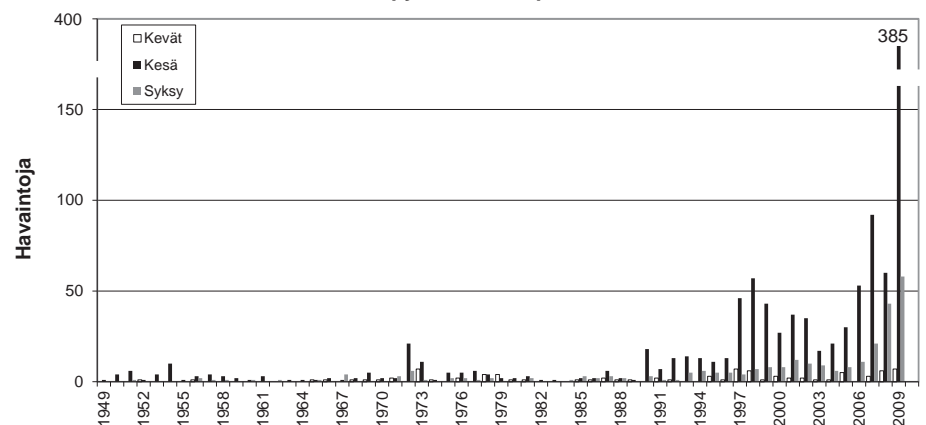
Kuluneet kuusi vuosikymmentä ovat osoittaneet, että Suomen sinipyrstökanta vaihtelee suuresti pitkällä aikavälillä (kuva 2). Nykyiset lihavat vuodet saattavat jonain kesänä vaihtua yllättävän laihoiksi pitkäksikin aikaa. Toivotaan, ettei näin käy vielä kuluvana vuonna ja sinipyrstön salaperäinen laulu kaikuu runsaana suomalaismetsissä luonnon ja lintujen ystävien ilona.

Kiitokset

Ennen kaikkea suurkiitos kaikille sinipyrstöjä havainneille ornitologeille, joista Teppo Helo ja Roni Väisänen ansaitsevat erityisen maininnan valtavasta Kainuun sinipyrstömetsissä tekemästään työstä. Eri lintuyhdistysten Tiira-yhdistyskäyttäjät ovat yhdistyksiensä päätöksillä luovuttaneet sinipyrstöhavaintoja käyttööni. Ville Vepsäläinen on koonnut Suomen kolmanteen lintuatlaksen ilmoitetut havainnot. Käytössäni on ollut Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden linjalaskenta-aineisto, jossa on myös osia Luonnontieteellisen keskusmuseon seuranta- ja BirdLife Suomen IBA-linja-aineistoista. Museosta Risto A. Väisänen ja BirdLifestä Margus Ellermaa ovat olleet linjalaskentojen yhteyshenkilöt. Olen myös voinut käyttää hieman Metsähallituksen työaikaa tämän raportin tekoon. Helmi Kuittinen on tarkastanut englanninkielisen tiivistelmän. Kaikille heille kiitos!

Kirjoittajan osoite / Author's address:
Metsähallitus, Pohjanmaan luontopalvelut
PL 81
90101 Oulu
Email: ari.rajasarkka@metso.fi

Sinipyrstöt Euroopassa

Kuva 2. Sinipyrstöhavaintojen määrä Euroopassa "perinteisen" levinneisyysalueen ulkopuolella 1949–2009. Kesähavainnoilla tarkoitetaan löydettyjen revii-rien määrää. Kevät- ja syyshavainnot ovat yksilöitä.

Fig 2. Numbers of observations of Red-flanked Bluetail in Europe outside the "traditional" area of distribution 1949–2009. Summer (= Kesä) observations are numbers of territories found. Spring (= Kevät) and autumn (= Syksy) observations are numbers of individuals.

Kirjallisuus

- Alerstam, T. 1974: Blåstjärt *Tarsiger cyanurus* anträffad i Sverige. – Vår Fågelvärld 33: 44–48.
- Anon. 1954: An unrecorded occurrence of a probable Red-flanked Bluetail in Lincolnshire. – British Birds 47: 28–30.
- Antikainen, E. O. 1965: Itäisten ja kaakkoisten lintulajien leviämisdynamiikasta Pohjois-Savossa. – Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen julkaisuja, Sarja B, n:o 7.
- Behmann, H. 1979: Blauschwanz in Pasvik, Norwegen. – Sterna 17(2): 35.
- Bruce, S. 1948: The Red-flanked Bluetail in Shetland: the first British record. – Scottish Naturalist 60: 6–7.
- Casén, R. 1959: Blåstjärt, *Tarsiger cyanurus*, observerad i Ivalo-trakten. – Ornis Fennica 36: 61.
- Cramp, S. (toim.) 1988: Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. V. – Jerusalem.
- Dementiev, G. P. & Gladkov, N. A. 1968: Birds of the Soviet Union. Vol. VI. – Jerusalem.
- Dementjev, G. P., Gladkov, N. A., Blagosklonov, K. N., Volsaneshkij, I. B., Meklenburshev, R. N., Ptisenko, E. S., Rustamov, A. K., Spangenjert, E. P., Sudilovskaja, A. M. & Stegman, B. K. 1954: Ptitsy Sovetskogo Sojuza. Tom VI. – Moskva.
- Dohle, W., Jüde, H.-D., Sturhan, D. & Goethe, F. 1957: Blauschwanz, *Tarsiger cyanurus* (Pall.), auf Mellum. – J. Ornithol. 98: 119–121.
- Dymond, J. N., Fraser, P. A. & Gantlett, S. J. M. 1989: Rare birds in Britain and Ireland. – Calton.
- Forsman, J., Inkeröinen, J. & Reunanen, P. 1996: Sinipyrstö pesi Pudasjärvellä kesällä 1995. – Linnut 31(3): 28.
- Giglioli, E. H. 1907: Avifauna Italica. – Firenze.
- Glutz, U. N. & Bauer, K. M. 1988: Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 11/I. – Wiesbaden.
- Gromtsev, A. N., Kitaev, S. P., Krutov, V. I., Kuznetsov, O. L., Lindholm, T. & Yakovlev, E. B. (toim.) 2003: Biotic diversity of Karelia: conditions of formation, communities and species. – Petrozavodsk.
- Grote, H. 1934: Zur Biologie einiger ostpalaarktischer Erdsänger. – Beitr. Fortpfl. Biol. Vögel 10: 99–105.
- Hagemeyer, W. J. M. & Blair M. J. 1997: The EBCC atlas of European breeding birds. Their distribution and abundance. – Lontoo.
- Haftorn, S. 1971: Norges fugler. – Trondheim.
- Harle, D. F. 1958: Red-flanked Bluetail in Kent. – British Birds 51: 37.
- Helminen, M. 1958: Occurrence of the Red-flanked Bluetail (*Tarsiger cyanurus*) in Finland and some remarks concerning its expansion to the west. – Ornis Fennica 35: 51–64.
- Helminen, M. 1962: Zur Ausbreitung des Blauschwanzes nach Fennoskandien. – Falke 9: 215–216.
- Helminen, M. 1963: Sinipyrstö – taigametsien laulaja. – Suomen Luonto 22: 138–144.
- Helo, P. & Mikkola, H. 1972: Havaintoja sinipyrstön *Tarsiger cyanurus* viimeaikaisesta esiintymisestä Suomessa. – Kainuun Linnut 2: 13–15.
- Hildén, O. 1975: Rariteettikomitea perustettu Suomessa. – Lintumies 10: 70–76.
- Hohtakari, E. 1952: Sinipyrstö (*Tarsiger cyanurus*) Nastolassa. – Luonnon Tutkija 56: 118.
- Huttunen, M., Lakka, J., Rajasärkkä, A. & Väisänen, R. 2004: Nuori sinipyrstö rengastettiin Höytiäisen lintuasemalla. – Siipirikko 31(3): 5–9.
- Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.) 1983: Suomen lintuatlas. – Helsinki.
- likkanen, M. 1975: Päijät-Hämeen lintujen lajiluettelo. – Päijät-Hämeen Linnut 6: 43–55.
- Kalinainen, P. & Laine, J. 1968: Sinipyrstö (*Tarsiger cyanurus*) Säpissä syksyllä 1967. – Ornis Fennica 45: 27.
- Kallio, P. 1990: Kevo. Mietteitä ja muistikuvia Kevoista ja pohjoisen luonnon tutkimuksesta. – Hämeenlinna.
- Koskimies, P. 1989: Distribution and numbers of Finnish breeding birds. Appendix to Suomen lintuatlas. – Helsinki.
- Lindroos, T. 1997: Rariteettikomitean hyväksymät havainnot vuodelta 1996. – Linnut 32(6): 18–30.
- Maltsevskij, A. S. & Pukinskij, J. B. 1983: Ptitsy Leningradskoi oblasti i sopredelnyh territorij. – Leningrad.
- Maltsevskij, P. S. 1947: Sinehovostka na Komskom Polyostrove. – Priroda 2: 58–59.
- Mannerkoski, I. & Ryttylä, T. (toim.) 2007: Eliölajien uhanalaisuuden arviointi – Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) ohjeet. – Helsinki.
- Merikallio, E. 1958: Finnish birds, their distribution and numbers. – Fauna Fennica 5: 1–181.
- Mikkola, H. 1973a: The Red-flanked Bluetail and its spread to the west. – British Birds 66: 3–12.
- Mikkola, H. 1973b: Further records of Red-flanked Bluetails. – British Birds 66: 282.
- Mikkola, K. 1982: Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 1981 harvinaisuushavainnot. – Lintumies 17: 161–174.
- Mäkelä, J. 1993: Hiihtokeskus karkottaa linnut Rukalta. – Linnut 28(1): 14–17.
- Patomella, K. 1998: Fågelobservationer från Pajala kommun. – Fåglar i Norrbotten 17: 7–20.
- Rajasärkkä, A. 1996: Taigan tuulahdus sinipyrstö. – Linnut 31(3): 20–28.
- Rajasärkkä, A. 1998: Sinipyrstön ennätyskesä 1997. – Linnut 33(1): 4–7.
- Rajasärkkä, A. 1999: Finnish Birds 7. Red-flanked Bluetail. – Alula 5: 58–61.
- Rajasärkkä, A. 2004: Kainuun ja Vienan Karjalan metsä- ja suolinnustot sekä niiden merkitys luontomatkailun kannalta. – Alueelliset ympäristöjulkaisut 347: 47–126.
- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. – Helsinki.
- Rogers, M. J., Rarities Committee, Dean, A. R. & Vinicombe, K. E. 1985: Report on rare birds in Great Britain 1984. – British Birds 78: 529–589.
- Rootsmäe, I. 1981: Sinisaba Eestis. – Eesti Loodus 24: 401–402.
- Seppänen, P. 1953: Sinipyrstö, *Tarsiger cyanurus* (Pall.), tavattu Oulun lähistöllä. – Ornis Fennica 30: 121.
- Skoog, I. 1973: Några iakttagelser rörande en häckning av blåstjärt *Tarsiger cyanurus* vid Kuusamo, Finland, 1971. – Vår Fågelvärld 32: 131–132.
- Sovinen, M. 1952a: Sinipyrstö, *Tarsiger cyanurus* (Pall.), leviää maahamme. – Luonnon Tutkija 56: 85–89.
- Sovinen, M. 1952b: The Red-flanked Bluetail, *Tarsiger cyanurus* (Pall.), spreading into Finland. – Ornis Fennica 29: 27–35.
- Svensson, L. 1974: Ytterligare tre sveska fynd av blåstjärt *Tarsiger cyanurus*. – Vår Fågelvärld 33: 48.
- Svensson, L., Mullarney, K. & Zetterström, D. 2010: Lintuopas. Euroopan ja Välimeren alueen linnut. – Trento.
- Valkeila, V. 1963: Lintuhavaintoja Hämeenlinnan seudulta. – Ornis Fennica 40: 36.
- Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Keuruu.
- Wikan, S. & Frantzen, B. 1984: Fugler i Finnmark. – Vadsö.
- Zimin, V. B. (toim.) 1993: Ornitofauna Karelii. – Petrozavodsk.

Summary: Red-flanked Bluetail – 60 years in Finland

The first Finnish observation of Red-flanked Bluetail (*Tarsiger cyanurus*) was made 4 July 1949 in Kuopio, Eastern Finland. Before that there were only a few observations in Europe outside the species' "traditional" area of distribution which lies in the easternmost part of Europe on the western slopes of the Ural Mountains. The numbers of territories found in Finland and adjacent countries have fluctuated a lot after the first observation. In the 1950's the species was quite abundant in old-growth forests of Eastern Finland. In the beginning of 1960's it almost vanished from Finland and in the 1970's it became quite abundant again. In the 1980's Red-flanked Bluetail was again a rare species in Finnish forests. Since 1990 the numbers of territories have risen reaching a huge number of about 380 territories found in 2009.

The first confirmed breeding outside easternmost Europe was observed in 1937 on the Kola Peninsula in the Soviet Union, present Russia. In Finland the first breeding was witnessed in 1971 in Kuusamo. In the 20th century breeding was confirmed in Finland four more times: in 1973 and 1990 in Kuusamo, in 1995 in Pudasjärvi and in 1997 once again in Kuusamo. Elsewhere in Europe outside Finland and Russia breeding has been confirmed only twice: in 1981 in Estonia and in 1996 in Northern Sweden only 20 km west of the Finnish border. In Finland breeding of Red-flanked Bluetail has been confirmed every year since 2000, the peak year being 2009 with at least 33 breeding records.

During six decades the estimates of the population size of Red-flanked Bluetail in Finland have varied between 0 and 500 pairs. The average population in 2000–2009 is calculated from the line transect data of the Finnish nature reserves and it is 340–500 pairs, the range between minimum and maximum years being 50–3000 pairs. The area of distribution of Red-flanked Bluetail in Eastern Finland (or maybe even also in the insufficiently known Finnish and Swedish Lapland) is continuous and it can very well be drawn on distribution maps continuously eastwards from the Finnish-Russian border through the northern parts of European Russia to the Ural Mountains and even to the shores of the Pacific Ocean.

The numbers of Red-flanked Bluetails observed in Europe during spring and especially autumn migration has grown as well. Since 1990 observations have been made every autumn in Europe. The maximum number was – once again – in the year 2009 being 58 birds seen around Europe.

In spite of the increasing numbers of territories found in Finland the habitat requirements of Red-flanked Bluetail has stayed the same during decades. The species is still a bird of pristine coniferous forests near natural state and it is extremely seldom found in any kind of forests altered by humans. Of all the Finnish bird species Red-flanked Bluetail is the best ecological indicator of natural forests. Because of its small population size (minimum of 50 pairs in the 2000's) Red-flanked Bluetail is classified as a vulnerable species on the Finnish Red List of endangered species.